

ЛИТЕРАТУРА

1 Детская литература: учебник / Е. Е. Зубарева и др. – М.: Высшая школа, 2004. – 551 с.

2 Арзамасцева, И. Н. Детская литература: учебник / И. Н. Арзамасцева, С. А. Николаева. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 576 с.

3 Мирская детская литература: учеб. пособие / Т. Е. Автухович и др. – Минск: Літаратура і мастацтва, 2010. – 328 с.

УДК 821.161.3.09

Студ. П. В. Пяцінкіна

Навук. кір. дац. В. У. Токар

(кафедра редакцыйна-выдавецкіх тэхналогій, БГТУ)

ВАРЫЯНТЫ ТЭКСТУ КАЗАК У. КАРАТКЕВІЧА

Як вядома, розначытанні, якія з'явіліся ў выніку аўтарскай працы над тэкстам, называюцца варыянтамі. Вывучэнне варыянтаў тэксту пісьменнікаў-класікаў дазваляе паказаць шлях, якім аўтар ішоў да стварэння свайго шэдэўра, раскрыць творчую лабараторыю пісьменніка.

У якасці аб'екта вывучэння былі абраны казкі Уладзіміра Сямёнавіча Караткевіча – адной з найбольш яркіх постацей у беларускай літаратуры другой паловы ХХ ст. У пачатку творчага шляху ён звярнуўся да беларускага фальклору ў творах “Казкі і легенды маёй Радзімы”, “Лебядзіны скіт” і інш.

Адзед варыянтаў характэрны для навуковага тыпу выдання, часцей за ўсё для збору твораў пісьменніка. Збор твораў Уладзіміра Караткевіча ў 25 тамах пачаў выдавацца ў 2012 г. выдавецтвам “Мастацкая літаратура”. Трэці том, у якім змяшчаюцца апавяданні і казкі пісьменніка, выйшаў у 2014 г. [1] Рэдагавала яго Таццяна Шамякіна, падрыхтаваў тэксты і каментарыі Анатолій Верабей. У кнізе прадстаўлена 21 казка, асобна выдзяляецца “Пра Пана Галавана”, напісаная ў суаўтарстве з Алегам Лойкам. Усе праўкі былі толькі ў аўтарскім варыянце, іншых рэдакцый няма. Увогуле праўкі-скарачэнні амаль не сустракаюцца, але яны ёсць у творах “Вясна ўвосень”, “Жабкі і Чарапахы” і “Нямоглы бацька” (у апошнім іх вельмі шмат). Для аналізу тэксту былі выбраны 3 твора: “Пасварыліся – памірыліся”, “Мужык і дзіва аднавокае”, “Жабкі і Чарапахы” [2, 3].

Казка “Пасварыліся – памірыліся” надрукавана паводле машынапісу, які захоўваецца ў АРКіР ЦНБ НАН Беларусі, з

аўтарскімі праўкамі. Рукапіс таксама там знаходзіцца, на ім пазначана “17 верасня 77. Апошні дзень Лечкам[ісіі]”.

Тэкст выдання	Тэкст рукапісу
Толькі <u>і</u> ведаеш, што брэшаш.	Толькі <u>й</u> ведаеш, што брэшаш.
У глотцы сабачай ужо аж клякоча.	У глотцы сабачай ужо аж клакоча.
То ж бо ты і купаешся, а цэлы век брудны. І ўсё больш ды больш брудны.	То ж бо ты і купаешся, а цэлы век гразны. І ўсё гразнейшы ды гразнейшы.

Правак зусім няшмат, яны не мяняюць змест, а толькі прыводзяць тэкст на нормаў літаратурнай мовы. Так, злучнік “й” зараз не выкарыстоўваецца, таму ён быў зменен на “і”. Слова “гразны” з’яўляецца русізмам, таму яно было зменена на варыянт “брудны”.

Казка “Мужык і дзіва аднавокае” друкаецца паводле рукапісу, які захоўваецца ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа, у агульным сшытку, сярод твораў пад назвай “Казкі і легенды маёй радзімы”, што даслаў У. Караткевіч на ацэнку паэту летам 1952 г. Гэтая казка знаходзілася пад назвай “Мужык і дзіва аднавокі”, указана месца напісання – г. Рагачоў. Пры жыцці пісьменніка казкі з гэтага сшытку не друкаваліся. Упершыню “Мужык і дзіва аднавокае” была надрукавана ў зборніку Караткевіча “Вясна ўвосень”.

Тэкст выдання	Тэкст рукапісу
Мужык і дзіва аднавокае	Мужык і дзіва адкавокі
Мужык выцягнуў крэсіва <...> агнём унутр	Мужык выцягнуў вагнём <...> вагнём унутр
Бач ты, – кажа дзіва аднавокае	Іш ты, – кажа дзіва аднавокі
Мужык засумаваў жыватом	Мужык заскучаў жыватом
Ўвесь азадак мохам аброс	Тут уся задніца мохам абрасла
Давай лепей адзін на другім па чарзе будзем ехаць	Давай лепей адзін на другім ехаць паачародна
Агеньчыкі вёскі заміргалі	Вагеньчыкі вёскі заміргалі
Выпілі ўдвох, мужык і кажа	Выпілі ўдвох, мужык корак з бутэлькі выцягнуў і кажа
Дзіва падскочыла	Дзіва падпрыгнуў
А мужык коркам бутэльку запхнуў	А мужык коркам бутэльку затхнуў
запіхне назад лапку	Запіхне унутр лапку
Я ўсё адно адсюль па кавалачках выдрапаюся	Я ўсё адно ссюль па часткам выдрапаюсь
Запіхвае ў рыльца	Запіхвае ў горлышка

У гэтай казке таксама большая частка правак рабілася, каб тэкст адпавядаў нормам сучаснай беларускай мовы, у тым ліку зменены русізмы (запхнуў, паачародна) і размоўныя словы (іш ты, задніца). Значная частка правак узнікла, каб змяніць род адмоўнага героя казкі.

Верагодна, аўтар хацеў падкрэсліць, што нячысцік быў мужчынам, але у літаратурнай мове слова “дзіва” ніякага роду, таму і былі зроблены праўкі.

У тэксце ёсць толькі адно невялікае скарачэнне тэксту: мужык і кажа. // мужык корак з бутэлькі выцягнуў і кажа. Выніковы тэкст выглядае наступным чынам: “Дзіва, не слова не кажучы, села на мужыковую шапку, а калі ўстала – там бутэлька гарэлкі ляжала і розная страва. Выпілі ўдвох, мужык і кажа: // – Залезці туды зможаш?” Магчыма, дзіва аднавокае западозрыла нешта нядобрае, калі б перад ім выцягнулі корак і загадалі залезць туды. У праўленым варыянце разумеецца, што бутэлька была ўжо без коркі, таму пытанне не застанавіла нячысціка.

Казку “Жабкі і Чарапахы” У. Караткевіч напісаў для часопіса “Вясёлка” ў санаторыі “Беларусь” у Друскінінкаі (Літва), дзе лячыўся. Тэкст надрукаваны паводле № 8 часопіса “Вясёлка”, дзе ўпершыню і быў апублікаваны. Рукапіс захоўваецца ў АРКіР ЦНБ НАН Беларусі з датай (1 жн. 80 г.) і месцам напісання, машынапіс храніцца там жа.

Тэкст выдання	Тэкст рукапісу
Наладзілі	ўладкавалі
Выключна. Жабкі-жабкі,	Выключна. Бур-ракі, бур-рак-кі, Бур-ракі-кі-кі-кі-кі. У Чарапахі – аж слёзы з вачэй, так хораша спявалі жабы. – Жабкі-жабкі,
– І што	– А потым, што
– Гэта <...> – Гэта	– Гэтае <...> –Гэтае
– Жывыя, –	– Усе жывыя, –
– Усё роўна вы	– Што з таго. Вы
насмешлівая.	Насмешніца.
кар-рысныя... А ў цябе голасу няма...	кар-рысныя... Голосу няма...
пажартавала насмешніца.	кінула жарт Насмешніца.
<i>Пасля слоў</i> – Жаба ў танку, – пажартавала насмешніца.	– Я мірны танк, – сказала Чарапахы. І тут узяла голас Галоўная Жаба: – Танкі мірныя не бываюць. – Ды я ж, як і вы, па балоце пузам, – у Чарапахі аж слёзы пацяклі. І тут Галоўная Жаба канчаткова вырашыла: – А хто з тых, што вось так, па балоце пузам, танкі любіць?
прачнешся, тата	прачнешся, табе тата
або дзед	ці хто там

У гэтай казцы рэдагаванне змяніла некалькі сітуацый. Так, Чарапаху пасля паўтора песні жабак не п'е за імі. Калі б гэта не было выкінута, то мало ўзнікнуць пытанне, чаму гэта жабкі ўжо тады не зразумелі, што ў Чарапахі сапраўды няма голасу. Таксама выкінут момант, дзе Чарапаху адказвае на то, што яе назвалі танкам.

У слове “Насмешніца” вялікая літара змянілася на маленькую, бо здэкаваліся з Чарапахі ўсе жабы, таму не трэба вылучаць адну.

Каб не было непаразумеў, фраза “Голосу няма...” была зменена на “А ў цябе голасу няма...”. Сапраўды, у первым варыянце здавалася, што гэта жабкі пра сябе гавораць, у іх голасу няма.

Астатнія праўкі ў большасці робяць мову пісьменніка літаратурнай.

Такім чынам, сур’ёзных правак у казкі У. Караткевіча не ўнасілі, большасць з іх рабілася для прывядзення тэксту да літаратурнаймовы. Часцей за ўсё праўкі-скарачэнні прымяняліся да твораў, якія былі ўпершыню апублікаваны ў часопісе “Бярозка”.

ЛИТЕРАТУРА

1 Караткевіч, У. С. Збор твораў. У 25 т. Т. 3. Апавяданні. Казкі: 1946-1981 / Уладзімір Караткевіч, падрыхт. тэкстаў і камент. Анатоля Вераб’я; рэд. тома Таццяна Шамякіна. — Мінск: Мастацкая літаратура, 2014. — 774 с.

2 Лихачев, Д. С. Текстология: краткий очерк. — М.: Наука, 2006. — 175 с.

3 Золава, Э. А. Тэксталогія — мая прафесія. З вопыту падрыхтоўкі да выдання збораў твораў класікаў беларускай літаратуры. — Мінск: Выдавецкі цэнтр БДУ, 2006. — 164 с.

УДК 821.161.3.09

Студ. К. С. Колб

Навук. кір. дац. В. У. Токар

(кафедра редакцыйна-издательских технологий, БГТУ)

НЕКАТОРЫЯ ВІДЫ ВЫДААННЯЎ К. ЧОРНАГА

Кузьма Чорны яшчэ толькі пачынаў, а крытыка яго ўжо ахрысціла «беларускім Дастаеўскім». Сам ён добра ведаў цану такім азначэнням, бо для таго, каб стаць «Дастаеўскім», трэба было перш за ўсё стаць беларускім пісьменнікам, выявіць у сваёй творчасці нацыянальны характар беларуса, стварыць беларускі раман, беларускі стыль. Кузьма Чорны — выдатны знаўца народнай гаворкі. Ён